

Forty rdzenia

Do najciekawszych dzieł rdzenia należą forty leżące w okolicach dominującego nad miastem wzgórza Zniesienie – fort XVI „Zniesienie” oraz kompleks umocnień ciągnący się od fortu XVIc „Trzy Krzyże” po „Bramę Sanocką Dolną”.

Fort XVI „Zniesienie”

Fort XVI w obecnym kształcie został wybudowany około r. 1878 r., w miejscu szanca z lat 1854-1855. Składa się z trzech połączonych ze sobą szaniców: A – północnego, skierowanego czołem w kierunku centrum miasta, B – południowo-zachodniego i C – południowo-wschodniego. Takie wzajemne ułożenie szaniców, przypominające plaster miodu, umożliwiało okrężną obronę fortu. Szaniec A był dziełem dwuwałowym, ze stanowiskami artylerii lekkiej na wale dolnym i stanowiskami dla artylerii ciężkiej na wale górnym. Szańce B i C były dziełami jednowałowymi ze stanowiskami artylerii i piechoty na wale poprzedzielanymi poprzecznicami, w niektórych przypadkach zaopatrzone w schrony pogotowia o konstrukcji ceglano-kamiennej ze stropami z blachy falistej. Jedynym betonowym budynkiem na forcie był położony w centrum dzieła magazyn amunicji. Fort otoczony był fosą, w której przy południowo-zachodnim krańcu szanica B zachowały się resztki kaponiery. Na zachód od szanica A zachowała się murowana brama ze stalowym sponsonem zamykająca pierwotnie drogę z rdzenia twierdzy w kierunku na Kruhel i dalej, w kierunku fortów pierścienia zewnętrznego położonych na południowo-zachodnim jego odcinku. Od strony wschodniej fort XVI „Zniesienie” sąsiaduje z baterią XVIb „Kopiec Tatarski”, na której w dobrym stanie zachowały się wały oraz schrony pogotowia i hangar na działo. Od zachodniej strony z fortem XVI „Zniesienie” sąsiaduje kompleks obronny położony na stokach wzgórza Trzy Krzyże.

Fort XVIc „Trzy Krzyże”

Głównym elementu tego kompleksu były fort XVIc „Trzy Krzyże” dzielący się na część wschodnią i zachodnią. Część wschodnia ma nieregularny zarys. Dzieło czołem skierowane jest w kierunku południowo-zachodnim. W części szyjowej, od strony miasta, znajduje się dobrze zachowana brama, broniona od strony zachodniej basteją. Część zachodnia fortu XVIc skierowana jest w kierunku zachodnim. Ta część fortu poprzez panowanie nad drogą wiodącą w kierunku Sanoka broniła dostępu do miasta od strony zachodniej. Także ta część fortu ma bardzo nieregularny zarys. Głównym elementem obrony był tu wybudowany ok. 1896-1899 r. blockhaus – budynek o konstrukcji ceglanej z betonowo-stalowym stropem, zaopatrzone w pięć strzelnic dla karabinów ręcznych oraz dwie tarcze dla karabinów maszynowych. Z blockhausu w głąb zachodniej części fortu XVIc wiedzie przelotnia wychodząca na mur ze strzelnicami flankującymi fragment rdzenia prowadzący do „Bramy Sanockiej Górnej”. Sama „Brama Sanocka Górna” była – wraz z położym niżej od niej fragmentem muru zaopatrzonego w strzelnice – elementem broniącym dostępu od

strony zachodniej do „Bramy Sanockiej Dolnej”.

XVIc Blockhaus - wejście i okna

XVIc Brama Sanocka Górna

brama wschodniej części fortu XVIc

Widok z zachodniej części fortu na Bramę Sanocką Górną i mur dochodzący do ul. Sanockiej

Forty lewobrzeżnej części rdzenia

Z rekreacyjno-turystycznego punktu widzenia interesująco przedstawia się też odcinek rdzenia położony na lewym brzegu Sanu. Co prawda znajdujące się tu obiekty są mocno zniszczone i w dużej części niedostępne ze względu na porastającą ją roślinność, tym niemniej w dużej mierze zachował się fragment wałów i umocnień prowadzących od szanca Sz 4 „Lipowica”, na który składają się forty XVIII Lipowica, XVIIIb „Głęboka” (z prawym skrzydłem tego fortu sąsiaduje

całkiem dobrze zachowany fragment bramy w rdzeniu zaopatrzonej w strzelnice pancerne), baterie XVIIIa „Strzelnica”, XVIIb „Dynamit” i XVIIa „Browar”. Pomiedzy bateriami XVIIIa „Strzelnica” i XVIIb „Dynamit” znajdują się nasypy kryjące ślady po magazynie dynamitu, zaś między bateriami XVIIb „Dynamit” i XVIIa „Browar” zachowały się ślady bramy broniącej drogi do wysuniętego przed rdzeń fortu XVII „Ostrów”.

Mimo zniszczeń w dziełach tych dobrze widoczne są zarysy wałów, w baterii XVIIIa „Strzelnica” zachowało się obmurowanie bramy, na niektórych, np. fort XVIII „Lipowica”, zachowały się schrony pogotowia na wale. Ciekawostką są schrony pogotowia w baterii XVIIIa „Strzelnica”, które ulokowano nie na wale, ale poniżej stanowisk strzeleckich. Także interesującym – choć głównie ze względu na położenie w bezpośredniej bliskości punktu widokowego – jest fort XIX „Winna Góra”, dzieło założone na nieregularnym, zbliżonym do litery „L” kształcie, na którym zachowały się m. in. obmurowanie bramy oraz poprzecznice i resztki schronów pogotowia na wale.